

O novopronađenom natpisu s imenom kraljice Domaslave iz crkve sv. Vida na Klisu

Nedavno su otkriveni ulomci ranosrednjovjekovnog natpisa kao dio tkanine nekadašnje džamije (danas crkva sv. Vida) u utvrđi Klis. Autor se ne slaže s čitanjem i datiranjem što ga je predložio Radoslav Bužančić koji je otkrio fragmente. Prema autoru, fragment je posveta sastavljena u ime hrvatskog kralja i njegove supruge ili majke, dosad nepoznate kraljice Domaslave. Natpis bi se najvjerojatnije mogao datirati u prvu polovicu 10. stoljeća.

Nedavno je Radoslav Bužančić u jednom svojem članku objavio rezultate istraživanja dviju predromaničkih crkava koje je označio kao vladarske.¹ Ovom se prilikom ne bih zadržavao na njegovom tumačenju i datiranju arhitekture, koje je, dakako, važno i za datiranje samog natpisa koji je predmet ovog priloga, nego bih komentirao ono što je napisao o pronađenim ulomcima teksta, među kojima se na jednom fragmentu čita titula kraljice.² Kada je riječ o tom nalazu, Bužančić s pravom naglašava njegovu važnost, jer je to, kako sam ističe, nakon Jeleninog natpisa prvi koji spominje jednu kraljicu i, na neki način, vladarsku obitelj.³ Fragmentarno sačuvani epigraf, dio nekadašnje oltarne pregrade, nađen je u zidovima bivše džamije, a prije toga crkve sv. Vida na Klisu.

Fragmenti od kojih se sastoji natpis, prema opisu u tekstu i priloženim snimcima, su:

1. ORUM FILIU
2. MEA DOMAS
3. LAVA REGINA

Bužančić, nadopunjujući tekst, predlaže čitanje:

MEA DOM(N)A S(C)LAVA REGINA

-
- 1 Radoslav Bužančić, »Crkve sv. Vida na Klisu i sv. Marije u Blizni Gornjoj«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 42 (2011), 29-62.
 - 2 O natpisu s imenom kraljice Bužančić raspravlja na str. 34-40. Bužančić datira natpis u 9. st. i sugerira da je riječ o Trpimirovoj ženi.
 - 3 Bužančić, »Crkve sv. Vida na Klisu i sv. Marije u Blizni Gornjoj«, 34.

U jasno čitljivu riječ DOMA Bužančić umeće N, kako bi dobio tobožnju vladarsku žensku titulu *domna*, koja bi bila pandan tituli *domnus* koju poznajemo iz nekoliko izvora koji govore o hrvatskim vladarima 9. stoljeća.⁴ Jednako tako iza slova S, koje je djelomično vidljivo iza onoga DOMA, predlaže umetanje slova C koje nije sačuvano niti u fragmentu. Dok se u ovom drugom slučaju radi o pretpostavci koja se ne zasniva na bilo kakvom materijalnom dokazu ili barem indiciji, u prvom je slučaju riječ o metodološkoj pogrešci, jer bi umetanje slova N bilo dopustivo jedino ako bi iznad M stajao znak kraćenja, a njega nema. U literaturi inače nema poznatih komparativnih primjera kraćenja MN s M iznad kojeg bi bila vodoravna crta.⁵

Osim toga, oblik *Sclava regina*, kao što priznaje i Bužančić, je sporan, jer bi ispravan glasio *Sclavorum regina*. Dakle, prijedlog čitanja kakvog donosi Bužančić nije prihvatljiv, pa treba vidjeti postoji li kakvo drugo rješenje.

Ulomak s ORUM FILIUS kao prvo pokazuje da se radi o muškoj osobi spomenutoj na natpisu, što bi se i najprije očekivalo, pošto zasad nema natpisa koji spominju samo ženu kao nalogodavca gradnje ili opremanja crkve. ORUM kao nastavak genitiva množine znači da se tu nalazila riječ koja nije određivala rodbinski odnos spomenutog sina, nego je vjerojatno bila dio njegove vladarske titule (*Croatorum* ili *Sclavorum*). Dotični je dakle bio vladar Hrvata ili Slavena, a na natpisu se poblizje određivalo njegovo porijeklo time što se navodilo čiji je bio sin. Mogli bismo pretpostaviti, iako veći dio natpisa nedostaje, da je na njemu stajalo:

EGO *xy* REX (ili DUX) CROATORUM (ili SCLAVORUM) FILIUS *xy*-i.

Riječ MEA govori da je kraljica koja se spominje bila u nekom rodbinskom odnosu s prijespomenutim vladarom, te bi vjerojatno bilo ispravno čitati:

UNA CUM CONIUGE (ili MATRE) MEA

Primjerice, Željko Rapanić, slijedeći rješenja A. Ivačića i Lj. Karamana, rekonstruirao na sličan način tekst natpisa na zabatu oltarne pregrade iz crkve sv. Petra Starog u Splitu: [CUM CONIU]GE MEA EDIFICAVI DOMUS DEI AD ONORE

4 Vedrana Delonga, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Split 1996. donosi tri natpisa s tom titulom: ...TEM[pori]BUS DOMNO D... (Šibenik, crkva sv. Lovre, 147), TEMPORIBUS DOMNO B[ra]NNIMERO DUX SCLAUORUM... (Nin, crkva sv. Mihovila, 207) i IN N(omine) D(omi)NI TE(m)POR[e] DOMNO [Br]ANNI[mero] DVCI (Otres, crkva sv. Petra, 217). Osim na epigrafskim spomenicima, titula *domnus* spominje se i u Čedadskom evanđelistaru uz Trpimirovo ime: *Domno Tripimiro i Petrus ffilius domno Tripemero* (Franjo Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877, 383). Ista se titula u 11. st. koristi i u dalmatinskim gradovima, kao primjerice 1069. u Splitu (Rački, *Documenta*, 77) ili 1096. u Zadru (Rački, *Documenta*, 176). U navedenoj splitskoj ispravi jedini se put, koliko mi je poznato, u našim ranosrednjovjekovnim izvorima navodi ženska titular *domna*, i to za plemkinju Chatenu koja će postati opaticom splitskih benediktinki (Rački, *Documenta*, 77).

5 Delonga, *Latinski epigrafički spomenici*, 389 (Contractiones), 415-416 (Litterae mixtae, insertae et columnate).

S(AN)C(T)I PETRI ET S(AN)C(T)I ANDREA.⁶ U Bijaćima, Ždrapnju, Uzdolju, Biljanima Donjim i u Novalji na Pagu zabilježeni su analogni primjeri.⁷

Iza MEA bi moralo slijediti ime dotične žene, a ono počinje, kako natpis potvrđuje, slovima DOMAS. Mislim da je Bužančić u pravu kad pretpostavlja da se ulomak s fragmentom teksta LAVA nadovezuje na DOMAS, iako je naknadno preklešan i fizička veza među ta dva komada kamena nije jasna.⁸ To bi značilo da se dotična kraljica zvala Domaslava, a postala bi četvrta po imenu poznata hrvatska vladarica (uz Branimirovu ženu Marušu, Jelenu, ženu Mihajla Krešimira, i Jelenu Lijepu, ženu Dmitra Zvonimira).

To ime nije poznato u našoj ranosrednjovjekovnoj onomastici, pa ni u izvorima iz kasnijih stoljeća nisam naišao na neki primjer. Međutim, ime je uobičajene tvorbe, a u nas mu je najrodnije muško ime Domagoj. To što ime Domaslava nije sačuvano u tekstovima koji su došli do nas, ne znači da nije postojalo.

Najviše komparativnih primjera, ali tek iz 13. st., našao sam u Češkoj, gdje postoji uz muško ime Domaslav. Nekoliko primjera ima iz 13. st., ali ne i iz ranijih razdoblja.⁹ U isto je vrijeme ime zabilježeno i u Poljskoj.¹⁰ Daničićev rječnik, na koji se pozivaju autori Akademijinog rječnika, spominje također primjer iz 13. stoljeća.¹¹ Iako bi teza – koja mi je isprva pala napamet – da je hrvatska kraljica Domaslava bila podrijetlom iz Češke, bila vrlo privlačna, samo ime ne može biti argument za takvu tvrdnju.

Jedini element teksta koji bi mogao poslužiti za njegovo datiranje, kako mi se čini, jest titula *regina*. Njezin muški pandan, *rex*, spominje se u vezi s Hrvatima najranije u Gottschalkovu opisu njegova boravka na Trpimirovu dvoru.¹² Taj je navod, međutim, iznimka, pa se hrvatske vladare počinje nazivati kraljevima tek u 10. stoljeću. Pisma Ivana X. Tomislavu i dalmatinskim biskupima prvi su slučaj uporabe te titule za hrvatske vladare od strane jedne kancelarije, a epitaf kraljice Jelene prvi je zapis titule *rex* u Hrvatskoj.¹³ Prema tome, natpis s imenom kraljice Domaslave ne može se datirati u deveto, nego najranije u deseto stoljeće. Sukladno

6 Željko Rapanić, »Kamena plastika ranog srednjeg vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu«, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 60 (1958), 110. Rapanić datira zabat koncem 9. ili početkom 10. st. O tome isti, »Ranosrednjovjekovni latinski natpisi iz Splita«, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 65-67 (1963-1965), 274-275.

7 Delonga, *Latinski epigrafski spomenici*, 301.

8 Bužančić, »Crkve sv. Vida na Klisu i sv. Marije u Blizni Gornjoj«, 36.

9 *Slownik česko-německy Josefa Jungmanna*, sv. I (A-J), Prag 1835, 419; *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*, Neue Folge, sv. VII, Beč 1897, 221. Ovdje nisam navodio nekoliko stranica do kojih se može doći pretraživanjem Interneta, a na kojima se nalaze članci ili izvori u kojima se spominje ime Domaslava u Češkoj ili Poljskoj.

10 Józef Bubak, *Księga naszych imion*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993, 360.

11 Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, sv. II, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1884-1886, 621.

12 Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1994, 72.

13 Delonga, *Latinski epigrafski spomenici*, 131-134.

tome, vjerojatnije je da su se u nesačuvanoj vladarskoj tituli spominjali Hrvati, a ne Slaveni, jer se hrvatsko ime u 10. st. pojavljuje češće od onog slavenskog, što stoljeće ranije nije bio slučaj.¹⁴

O kojoj bi se hrvatskoj kraljici radilo možemo samo nagađati. Ako je Jelena bila žena Mihajla Krešimira II. i majka Stjepana I. Držislava, onda je Domaslava mogla biti majka Mihajla Krešimira ili nekog od njegovih neposrednih prethodnika. S obzirom na to da izradu natpisa prema njegovim karakteristikama treba staviti prije u ranije, nego u kasnije razdoblje, manje je vjerojatno da ga je dao napraviti neko od Držislavovih sinova (u kojem slučaju bi Domaslava bila Držislavova žena). Prema tome, Domaslava je po svoj prilici hrvatska kraljica iz prve polovice 10. st., a njezina titula bi osnažila tvrdnju da su hrvatski vladari već od Tomislava koristili titulu *rex*. Datiranju će svakako pridonijeti analiza ukrasa, pisma i jezika natpisa.

U skladu s iznesenim, moj bi prijedlog za rekonstrukciju Domaslavinog natpisa glasio:

EGO *xy* REX CROATORUM FILIUS *xy-i* REGIS UNA CUM CONIUGE
MEA DOMASLAVA REGINA (HOC OPUS) FIERI IUSSI.

Natpis, naravno, samo uvjetno možemo nazvati Domaslavinim, jer bismo ga zapravo trebali nazivati po onome tko ga je dao sastaviti, dakle po njezinu sinu ili mužu, ali kako nam se njegovo ime nije sačuvalo, jedino je ispravno zasad ga zvati Domaslavinim ili natpisom kraljice Domaslave.

SUMMARY

About a Newly Discovered Inscription With the Name of Queen Domaslava From the Church of St Vitus on Klis

Fragments of an early medieval inscription were recently found as part of the fabric of the former mosque (now church of St Vitus) in the fortress of Klis, north of Split. The author disagrees with the reading and dating proposed by Radoslav Bužančić who discovered the fragments. According to the author, the fragment was a dedication inscription composed in the name of a Croatian king and his wife or mother, queen Domaslava, hitherto unknown. The inscription should most probably be dated in the first half of the 10th century.

14 Neven Budak, »Identities in Early Medieval Dalmatia (7th – 11th c.)«, u: *Franks, Northmen and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, ed. Ildar Garipzanov, Patrick Geary i Przemyslaw Urbanczyk, Brepols, series *Cursor mundi*, sv. 5, 2008, 223-241.